

International

SMART Journal

International SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS Journal

e-ISSN: 2630-631X

RESEARCH ARTICLE
SOCIOLOGY OF RELIGION

Görme Engellilerin İbadet Yerlerinde ve İbadetlerde Yaşadığı Problemler *

The Problems Experienced By Visually Impaired People In Places Of Worship And Worship

ÖZET

Günümüz toplumunun geldiği aşmada engellilik olgusu yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. Engellilik gelişmiş ülkelerin önem verdiği özel bir konu olmuştur. Bu çalışmada görme engelli vatandaşların ibadet yerlerinde ve ibadetlerde yaşadığı sorunları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışma Konya il merkezi ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve görme engelli kişilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma görme engelli vatandaşlar konusunda toplumdaki sosyal bilinci yükseltmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın hususi amacı ise görme engelli bireylerin toplumsal alanlarda ibadet konusunda yaşadığı sıkıntılar ortaya çıkarmaktır. Alan araştırması sonucunda elde edilecek veriler görme engelli kişilerle birebir gerçekleştiği için görme engelli kişilerin ifadelerinden hareket ederek sorunlar tespit edilmiştir. Görme engelli kişilerin ibadetlerde yaşadığı sıkıntıların ve negatif sosyal tutumların tespiti çalışmanın üzerinde durduğu noktalardandır. Görme engelli kişilerin ibadet mekanlarına erişimde, ibadethane yapılarında , yön bulmada ve abdest yerleri konusunda sıkıntılar yaşadığı saptanmıştır. Görme engelli kişiler ibadethaneye ulaşım, düzensiz park edilmiş araçlar, ağaçlar, seyyar satıcılar, çöp konteynerleri, tabelalar, Telekom kutuları, direkler konusunda zorluk yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Görme engelliler sokaklarda bulunan başıboş hayvanların verdiği rahatsızlıktan şikâyet etmektedir. Engelli bireyler için ulaşılabilirlik sorununa çözüm getirilmesi için devlete ve bireylere görevler düşmektedir. Engelli bireylerin toplumsal görünürlükleri artırılması ve engellilik konusunda toplumsal bilincin geliştirilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Problemleri, Görme Engelliler, ibadet zorlukları, Engelli Bilinci.

ABSTRACT

In today's society, the phenomenon of disability has started to gain new dimensions. Disability has become a special issue that developed countries attach importance to. In this study, it is aimed to reveal the problems experienced by visually impaired citizens in places of worship and worship. The study was limited to Konya city centre. Qualitative research method was preferred in the study and face-to-face interviews were conducted with visually impaired people. The study aims to raise social awareness in society about visually impaired citizens. The specific aim of the study is to reveal the difficulties experienced by visually impaired individuals in worship in social areas. Since the data to be obtained as a result of the field research were realised one-to-one with visually impaired people, the problems were identified based on the statements of visually impaired people. Determination of the problems experienced by visually impaired people in worship and negative social attitudes are among the points emphasised in the study. It has been determined that visually impaired people have difficulties in access to places of worship, in the structures of places of worship, in finding directions and in ablution places. Visually impaired people have difficulties in access to places of worship, irregularly parked vehicles, trees, peddlers, garbage containers, signboards, telecom boxes and poles. Visually impaired people complain about the disturbance caused by stray animals on the streets. The state and individuals have duties to solve the problem of accessibility for disabled people. It can be suggested to increase the social visibility of disabled individuals and to raise social awareness about disability.

Keywords: Disability Problems, Visually Impaired, worship difficulties, Disability Awareness.

GİRİŞ

Engelli “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 02.07.2023). 5378 sayılı Engelliler Kanunu’nda “özürlü” kavramı; fiziksel, ruhsal, zihinsel ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıpları olan bireyler için tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ise engelliliği; kişiden veya bir bütün olarak vücuttan beklenen davranışlar, yetenekler ve görevler olarak ifade edilen “normal” aktivitelerin yerine

Muhammet Çetin¹
Tahir Dağcı²
Mehmet İlhan³

How to Cite This Article

Çetin, M., Dağcı, T. & İlhan, M. (2024). “Görme Engellilerin İbadet Yerlerinde ve İbadetlerde Yaşadığı Problemler”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 10(1): 37-44. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10620577>

Arrival: 11 November 2023
Published: 31 January 2024

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

² Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Karaman, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/037vfv096>

³ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

getirilmesindeki eksiklik ya da sınırlılık olarak nitelemiştir. Engel durumu, dilimizde bedene dair noksanlıkta betimlenmektedir. Diğer bir ifadeyle; engelli, özürlü ve sakat gibi terimlerin bireye fizyolojik bir bütünlük atfeden tıbbi yaklaşımla anlamlandırıldığı görülmektedir. Burada bireyin sosyal bir varlık olduğu gerçeğinin yadsındığı söylenebilir (Durna, 2020: 24).

Ülkemizde engelli sağlık kurulu raporlarını esas alan “Ulusal Engelli Veri Sistemi”ne kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadın olmak üzere 2.511.950’dir. Ağır engeli olan kişi sayısı 775.012’dir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2022).

Engelli kavramının içerdiği anlama baktığımızda genellikle kişinin özrü, kusuru ve eksikliğinden ziyade önüne çıkarılan eğitim, adalet, ulaşım, sosyal olanaklar gibi engelleri vurgulamaktadır (Kanyılmaz Polat, 2020: 872).

Engelli kişiler, engellerinin neden olduğu problemler nedeniyle toplumdaki diğer insanlar tarafından yeterli birey olarak görülmemektedir. Toplumun diğer bireyleri tarafından acıma ve üzüntü duyma gibi negatif duygularla yaklaşılın engelli kişiler, bilmeyerek de olsa “eksik” ya da “farklı” görülerek dışlanabilmekte ya da ayrıştırılabilmektedir.

Her insan yaşamının herhangi bir diliminde fiziksel veya zihinsel engelli olma ihtimali ile karşı karşıyadır. Bu nedenle çalışma hali hazırda engeli olmayan bireylere, engellilerin problemleri hakkında bir farkındalık kazandırmak amacı taşımaktadır. Engelli vatandaşların problemleri görme engellilerle sınırlandırılmış, görme engellilerin bütün problemlerinden ziyade ibadet yerlerinde ibadet yaparken karşılaştığı sorunlara odaklanılmıştır.

Günümüzde görme engelli kişilerin bağımsız hareket edebilmelerini sağlayan bastonlar, çeşitli alıcı-verici sistemler ve okuma yazma araçları gibi teknolojik gelişmeler sayesinde engelli kişiler başkasına muhtaç olmadan, bağımsız olarak hareket ederek hayatlarını devam ettirebilmektedir. Fakat engelleri azaltmaya yönelik teknolojik materyaller ne kadar gelişirse gelişsin engellilik nihayetinde insanların zihninde düzeltilmesi gereken bir meselesidir. Bu çalışma ile görme engellileri ilgilendiren bir mesele olan ibadethane ve ibadet konusu ele alınmıştır. Çalışma sonunda elde edilecek problemlerin tespitiyle insanlarda farkındalık oluşturulacak böylece görme engellilerin toplumda bağımsız hareket imkanları genişleyebilecektir.

Alan yazın

Engellilik olgusu birçok farklı kategoriyi içinde taşımaktadır. İtme, konuşma, ortopedik, zihinsel, süregen ve görme engelliler gibi farklı yönlerden kategorize edilen bu insanlar, vücut fonksiyonlarından kaynaklı bazı kısıtlamalar yaşamakta ve sıradan insanlar gibi yaşamını idame ettirememektedir. Bu kısıtlamalar, onların kendi başına bağımsızca hareket etmesine engel olmaktadır (Akkır, 2019: 405). Engellilik olgusunun bir parçasını da görme engelli insanlar oluşturmaktadır. Görme engelli şöyle tanımlanmaktadır: İki ya da tek gözünde kısmi veya tam görme bozukluğu ya da kaybı yaşayanlar ile gözlerinde protez taşıyanlar, gece ve renk körlüğü olan insanlara görme engelli veya görme yetersizliği olan insan denmektedir (Arslan, Şahin, Gülnar vd., 2014: 2).

Görme yetersizliği olan insanların toplumsal hayatta karşı karşıya kaldıkları sorunlar oldukça fazladır. Toplumsal, bireysel veya dini kaynaklı olarak da tasnif edilebilecek olan bu sorunların çözümü, çoğunlukla toplumun bilinç seviyesiyle ilgilidir. Toplumun bir parçası olan ve toplumsal baskılar sonucu erişilebilirliği büyük ölçüde sınırlandırılmış olan engelli birey, sorunlarına çözüm aramaya devam etmektedir. Bunun yanı sıra, engelli bireylere karşı toplumsal bilincin artması, sınırlılıkların azalması anlamına gelmektedir (Akkır, 2019: 406).

Engelli kişiler hakkında bilim dünyasının farklı alanlarında çalışmalar yapılmış ve hala yapılmaya devam edilmektedir. Genellikle sağlık, sosyal ve tıp bilimleri alanlarında bu çalışmalar yoğunlaşmaktadır.

Akkır, değişik kurumlarda eğitim gören görme engelli fertlerin toplumsal, dinsel sorunları ve toplumdan beklentilerini incelemiştir. Toplumun engelli insanlar konusunda yeterince bilinçli olmadığını, bu çerçevede toplumsal bilincin ve hassasiyetin artırılmasına ihtiyaç bulunduğunu belirtmiştir. Konuyla ilgili toplumdan ilgi, anlayış, hassasiyet ve yardım beklenmektedir. Ancak söz konusu yardımın engelli vatandaşların hassasiyetini gözeterik yapılması ve onlara karşı acıma duygusu ile hareket edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Görme engelli insanların dini alanda da zorluklarla karşılaşmaktadır. En basit haliyle camilerin giriş ve çıkışlarındaki sıkıntıdan kiblenin bulunmasına kadar birçok alanda sorun bulunmaktadır. Bu istek ve beklentiler aslında toplumun engelliler konusunda yeterince hassas olmadığı ve onların toplumsal yaşamın bir parçası olarak görülmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Akkır, 2019)

Ağzitemiz vd. yaşayan görme engelli yetişkinlerin algıladıkları sosyal destek türlerini ve bu destek türlerinin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerini incelemiş ve gören dünyanın merkezietti, olumsuz sosyal destek,

olumlu sosyal destek, erişilebilirlik temaları aracılığıyla bulgular ortaya çıkarmıştır (Ağzitemiz, Kasap ve Yalçınkaya, 2021).

Kanyılmaz Polat, Çanakkale ilinde engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunları incelemiş ve genel olarak işyerindeki fiziki engeller, engelli çalışanlara yönelik tutum ve önyargılar, engellilerin vasıfsız işlerde, düşük ücretlerle çalışmak zorunda olmaları, terfi imkânlarının yoksunluğu gibi problemler tespit etmiştir.

Eken'e göre görme engelli bireyler ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşma noktasında çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bu bireyler yaşadıkları problemleri ancak başka bir kişinin yardımıyla aşabilmektedir. Örneğin mobil cihazlar ve internet sayesinde görme engelli kullanıcılar bağımsız olarak hareket etme imkânına kavuşmuşlardır (Eken, 2020).

Arslan ve arkadaşlarının Batman ili çerçevesinde görme engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorluklarla ilgili yaptıkları araştırmada görme engellilerin en temel meselesinin işsizlik ve yoksulluk olduğu ortaya çıkmıştır (Arslan vd., 2014).

Ünal, engellilerin engelliliği nasıl tanımladıkları, anlamlandırdıkları ve engellilikle ilgili sorunları aşmada dinin fonksiyonunu araştırmıştır. Çalışmasında engellilik-din ilişkisini, din sosyolojisi perspektifiyle işlevselci yaklaşım bağlamında ele almıştır. Dinin birçok konuda olduğu gibi bireyin engellilik olgusuna bakışını etkilediğini ve bazı sorunları aşmada ona olumlu yönde katkı sağladığını saptamıştır (Ünal, 2018).

Şahin, görme engelli öğretmenlerin öğretim faaliyetlerini nasıl yürüttükleri ve toplumsallaşma sürecinde yaşadıkları sorunları araştırmıştır. Çalışma sonucunda görme engelli öğretmenlerin toplumsal sürece katılım konusunda kendilerine güvendiklerine, eksik kaldıkları yönlerde teknolojinin imkânlarını da kullanarak sorunlarını aşabilecekleri kanaatine ulaşmıştır (Şahin, Aydın, Sevim vd., 2011)

Durna ve Coşkun, görme engellilerin dini sosyalleşmesi ile ilgili çalışmada görme engelli bireylerin dini sosyalleşme olgusuna dair edindiği deneyim ve bu olguya yüklediği anlamlar resmedilmiştir. Engellilik olgusunu deneyimleyen kişilerle görüşmeler yapılmış, engelli bireylerde dini sosyalleşme; toplumsal bütünleşme, dini hayat, dini kimlik ve kültürlenme gibi kavramlarla araştırmaya tabi tutulmuştur. Araştırma sonunda Ailenin görme engelli bireye karşı tutum ve davranışları, ailenin inanç ve değerlerinin benimsenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ailesi tarafından özgüven aşılana, bağımsız hareket becerisi desteklenen ve gündelik yaşam becerilerinde teşvik edilen görme engelli bireylerin kapsayıcı bir anlayışla yetiştirildiği gözlemlenmiştir. Ailenin dini yaşamdaki yoğunluğu, ebeveynin dini bilgisi, rol modelliği, kurslarda yaygın eğitim alma gibi faktörler, görme engelli bireylerin dini eğitimini olumlu yönde beslediği tespit edilmiştir (Durna ve Coşkun, 2020: 148).

Bucuka, engellilerin nasıl bir dini sosyalleşme sürecinden geçtiklerini ve bu sosyalleşme sürecinde yaşadıkları sorunları, sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları alanları ve bu dışlanmanın boyutlarını, engellilerin yaşantı ve deneyimlerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda engelliler konusunda, dini, kültürel ve sosyal faaliyetlerden uzaklaşma (kermes, mevlit, taziye, vb.), temel dini hizmetlere erişememe, cami-cemaat merkezli ilişkilerinden uzaklaşma (yardım, hasta ziyaretleri, namaz sonrası sohbetler gibi), cemaatin engellilere yönelik bilincinin yetersizliği, olumsuz tutumları, dini bilgiye ve dini eğitim kurumlarına ulaşamama, ibadet mekânlarının iç dizaynı ve diğer yardımcı unsurların uygunsuzluğu, bazı din görevlilerinin bilgisizliği ve duyarsızlığı, dini sosyal destekten yoksunluk, dini başa çıkma mekanizmasından yararlanamama en önemli sorunlar olarak ortaya çıkmıştır (Bucuka, 2019).

Yukarıdaki çalışmalardan başka engelliler hakkında birçok çalışma bulunmaktadır. Literatür taramasında son yıllarda yapılmış çalışmalar dikkate alınmıştır. Çalışmaların gittikçe artış göstermesi konu hakkında sorunların tespiti açısından önem arz etmektedir. Çalışmaların artışı konu hakkındaki toplumsal ve akademik açıdan duyarlılığı göstermektedir. Yaşayan engelsiz her bireyin günlük yaşam içerisinde engelli adayı olduğu varsayılarak bu araştırmaların hem niteliğinin hem de niceliğinin artması önemlidir.

Devlet organlarımız toplumdaki engelli bireylerle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Son yirmi yılda yapılan kanuni düzenlemeler ve engelli sosyal haklarına ilişkin uygulamalar bu durumu açıkça göstermektedir. Sosyal devlet olmanın da bir gereği olarak sosyal yaşamın her alanında engelli insanlara yer açılmakta ve sosyolojik olarak engellenmiş bireylerin engelini kaldırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Son dönemde engelli insanların hayat standartlarını yükseltmeye dönük çalışmalarda artış yaşanmış, sosyal bilinç düzeyi geçmişe göre giderek artmıştır.

Konu

Çalışma yalnızca görme engelli kişiler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de genel nüfus içinde engel grubuna göre engelli nüfus 4.876.000 kişidir. Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, en az bir engeli olan (3 ve daha yukarı yaş) nüfusun oranı %6,9’dur. Erkeklerde %5,9 olan bu oran kadınlarda %7,9’dur. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerine göre genel nüfus içinde işitmede zorluk yaşayanlar 836 bin kişidir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2022).

Çalışmada görme engelli kişilerin günlük olarak yaptıkları dini ibadetlerde yaşadığı sorunlar incelenmektedir. Görme engelli kişiler günlük ibadetlerinde ne gibi sorunlarla karşılaşmaktadır? Sosyal ortamlarda engelliler ibadetlerini yerine diğer insanlar gibi rahat bir şekilde getirebilmekte midir? İbadet mekanlarına ve abdest alma yerlerine ulaşabilmekte midir? Görme engellilerin bu konuda yaşadığı sorunlar ibadete olan azmini ve tutumunu etkilemekte midir? Çalışmanın esasına bu sorular eşlik etmiştir. Çalışma sonucunda görme engellilerin yaşadığı sorunlar ortaya çıkarılacak ve belli noktalarda öneriler geliştireceklerdir.

Amaç ve Önem

Doğuştan veya sonradan şu veya bu nedenden dolayı dünyada ve ülkemizde çok sayıda insan engelli konumdadır. Engelli bireyler ve aileleri pek çok sorunla karşı karşıyadır. Engelli bireylerin içinde buldukları durumu ve yaşadıkları sorunları anlamak oldukça zordur. Bu zorlukların akademik ve nitelikli çalışmalarla ortaya çıkarılması gerekmektedir (Efe, 2006).

Ülkemizde engelli vatandaşların haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla birçok kanun ve yönetmelik çıkarılmıştır. Devlet katındaki çalışmaların temel amacı engelli vatandaşlar konusunda toplumsal duyarlılığı artırmak ve engelli insanların yaşam standartlarını yükseltmektir. Bu çalışma da benzer şekilde toplumun engelli vatandaşlar konusunda sosyal bilincini yükseltmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın hususi manada amacı ise görme engelli bireylerin toplumsal alanlarda ibadet konusunda yaşadığı sıkıntıları ortaya çıkarmaktır. Alan araştırması sonucunda elde edilecek veriler engelli kişilerle birebir gerçekleştiği için görme engelli kişilerin ifadeleriyle sorunlar tespit edilmiştir. Görme engelli kişilerin ibadetlerde yaşadığı sıkıntı ve negatif tutumların tespiti çalışmanın önemini göstermektedir.

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çünkü görme engelli kişilerle daha rahat iletişim kurabilmek için yüz yüze görüşmek verilerin elde edilmesi için daha uygundur. Nitel araştırma; gözlem, görüşme gibi nitel veri toplama yöntemlerinde algılar ve olaylar doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konur (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 38).

Çalışma verilerinin elde edilme sürecinde görme engelli kişilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın meydana getirilmesinde kendisiyle görüşülen kişiler gönüllülük esasında göre seçilmiş ve görme engeli olan, 18 yaş üstünde ve akıl sağlığı yerinde olan kişi ile görüşülmüştür. Çalışma Konya il merkezi ile sınırlı tutulmuştur. Çalışma için görme engeli olan 13 kişiye ulaşılmış, 3 kişi görüşmeyi kabul etmemiş ve diğer 10 kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden önce katılımcı kişilerden onay alınmış ve görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Daha sonra ses kayıtları metne dökülmüş ve akademik analizler gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR**Görme Engellilerin Demografik Bilgileri****Tablo 1:** Katılımcıların Demografik Bilgileri

Adı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim	Meslek
Katılımcı - 1	Erkek	53	Orta okul	Emekli
Katılımcı - 2	Erkek	33	Lisansüstü	Öğretmen
Katılımcı - 3	Erkek	44	Ön lisans	Memur
Katılımcı - 4	Erkek	39	Lise	İşçi (Kamu)
Katılımcı - 5	Erkek	45	Lisansüstü	Memur
Katılımcı - 6	Erkek	33	Lisansüstü	Öğretmen
Katılımcı - 7	Erkek	42	Lise	Masör
Katılımcı - 8	Erkek	48	Lisansüstü	Memur
Katılımcı - 9	Erkek	46	İlkokul	Memur
Katılımcı - 10	Erkek	53	Ön lisans	Memur

Demografik bilgiler tablosuna bakıldığında katılımcıların 30-55 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcılar kamuda veya özel sektörde farklı işlerde çalışmaktadır. Katılımcılardan 1 ilkokul, 1 ortaokul, 2 lise, 2 ön lisans, 4 lisansüstü mezun bulunmaktadır. Katılımcıların Konya’da ikamet etmektedir.

Görme Engellilerin Günlük İbadetlerde Yaşadığı Genel Sorunlar

Çalışma sürecinde görme engelli katılımcılara günlük olarak yaptıkları ibadetlerde fiziksel ve sosyal olarak ne gibi sorunlar yaşadığı sorulmuş ve görüşmecilerden şu ifadeler alınmıştır.

K-1: *Fiziksel olarak bir sorun yaşamıyorum ancak kendi başıma camiye erişimde sıkıntılar yaşadığım için tek başıma camiye gitmeyi tercih etmiyorum, komşularımdan yardım alıyorum.*

K-2: *Bina ve kurumlarda mescit alanlarını bulmada bina içerisindeki konumundan dolayı zorluk yaşıyorum çünkü mescit veya camiler genellikle ya çatı katında ya da bodrum izbe tarzı yerlerde oluyor.*

K-3: *Engelliler olarak saf düzeni tutmada saf çizgilerinin belirgin olmaması.*

K-4: *Camilerde yer bulma konusunda sıkıntı yaşıyorum, girip çıkarken çarpışma olabiliyor, ayakkabı bulmakta zorlanabiliyorum.*

K-5: *Yön bulmada ve namazda camide safa durmada zorluk yaşıyorum. İnsanlara çarptığımda önce sert tepki verecek gibi oluyorlar engelli olduğumu anladıklarında ise yardımcı olmaya çalışıyorlar.*

K-6: *Herhangi bir sorun yaşamıyorum.*

K-7: *Bir sorun yaşamıyorum*

K-8: *İbadet hanelerin erişilebilir olmaması, engellilere ayrı bir yer tahsis edilmemesi, cemaatin yeterince bilinçli olmaması.*

K-9: *Camiye girişlerde merdivenlerin beyaz olması ve yönlendirici herhangi bir işaretin olmaması beni zorluyor.*

K-10: *Camiye giderken yaşadığım sorunlar trafik, park edilmiş araçlar, ağaçlar, tabelalar, Telekom idaresine ait kutular, çöp kutuları ve benzeri şeyler.*

Katılımcılardan iki kişi herhangi bir sorun yaşamadığını belirtmektedir. Diğer ifadelerle göre görme engelli kişilerin ibadet konusundaki sorunları iki başlık altında toplanabilir: Bunlardan birincisi camiye giderken yön bulma konusundaki sorunlar diğeri ise caminin bulunduğu fiziksel yapıyla ilgili sorunlardır. Yön bulma konusunda görme engelli bireyler cami girişini bulamadıklarını, cami içerisinde saf çizgilerinin belirgin olmadığını, camide yönlendirici levha ve işaretin az veya yetersiz olduğunu, bazı mescitlerin bodrum veya izbe yerlerde olduğu için ibadet güzergâhını bulamadıklarını belirtmektedirler.

Caminin bulunduğu fiziksel yapıyla ilgili ise; camiye girdiklerinde ve camiden çıktıklarında merdiven ve basamaklarda sorun yaşadıklarını, bazen insanlara çarptıklarını, engellilere ayrı bir yer tahsis edilmediğini belirtmiştir. Bir katılımcı ise “*kendi başıma camiye erişimde sıkıntılar yaşadığım için tek başıma camiye gitmeyi tercih etmiyorum*” diyerek sadece bu sorunlar nedeniyle ibadetini aksattığını belirtmiştir. Katılımcının soruyu cevaplarken topluma ve diğer bireylere biraz da sitemkâr davrandığı gözlenmiştir.

Namaz Vakitlerinde Kibleyi Bulma Sorunu

Görme engelli katılımcıların “namazlarda kibleyi bulmakta sıkıntı yaşıyor musunuz?” sorusuna verdiği ifadeler aşağıdaki şekildedir.

K-1: *-Yaşamıyorum fakat ilk defa gittiğim bir camide zorluk yaşıyorum. Camide bulunan kişilerden yardım alıyorum eğer camide kimse yoksa ayakkabılıkların yönünden ve caminin giriş kapısı kibleye ters yönde olduğu için buna göre kibleyi tayin ediyorum.*

K-2: *Hayır, telefondaki kible ve pusula uygulamalarından yararlanıyorum eğer telefonum yanımda değilse halının kesitlerine göre veya başkasının yardım ile kibleyi buluyorum.*

K-3: *Az da olsa gördüğüm için namaz kılanlara göre kibleye yöneliyorum.*

K-4: *Hayır yardım alarak camiye gidiyorum kimseyi bulamadığımda ise camiye gitmiyorum.*

K-5: *Evet halının kesitlerine bakarak yön buluyorum halı tek parça ise duvarlara tutunarak önce minberin yerini buluyorum sonrasında kibleye yöneliyorum.*

K-6: *Hayır yaşamıyorum, Diyanet kible uygulamasından faydalaniyorum. Telefonum yoksa akıl yürüterek güneşin pozisyonuna göre kibleyi tayin etmeye çalışıyorum.*

K-7: *Evet sorun yaşıyorum bu durumda gören birinden yardım alıyorum veya akıllı telefonlardaki pusulalardan yardım alıyorum ya da duvarlara tutunarak minberi buluyorum ve buna göre namaz kılıyorum.*

K-8: *Evet zorluk yaşıyorum çünkü kibleyi belirten herhangi bir iz veya işaret bulunmuyor. Bu durumda teknolojiden yararlanıyorum.*

K-9: *-Az da olsa görmem olduğu için önce minberi buluyorum sonra kibleye yöneliyorum. Açık alanda isem saate göre güneşe bakıyorum veya pusula uygulamasını kullanıyorum.*

K-10: *Hayır telefonlardaki kible programını kullanıyorum eğer telefonum yoksa caminin giriş yönüne göre veya halıların düzenine göre kibleyi bulmaya çalışıyorum.*

Katılımcıların çoğunluğu ibadetlerde yön bulma konusunda sorun yaşadığını belirtmiştir. Bu sorunu 6 kişi kible uygulaması kullanarak, 2 kişi kible uygulamasının yanında duvara tutunarak, 3 kişi halıların kesitine bakarak, 3 kişi başkalarından yardım alarak, 1 kişi ise ayakta durma yönüne bakma yöntemiyle çözmüştür. Katılımcılardan 1 kişi ise kibleyi bulmada sorun yaşayacağını bildiği için yalnız başına camiye gidemediğini belirtmiştir. Bazı katılımcıların ise (K-2, K-6, K-10) teknolojik cihazları kullanarak kibleyi bulma sorununu aştığı görülmüştür. Bu durum diğer görme engelli vatandaşlara örneklik teşkil etmesi açısından önemlidir.

Abdest Alma Konusunda Yaşanan Sorunlar

Katılımcıların “abdest alma konusunda problem yaşıyor musunuz? sorusuna verdiği cevaplar şu şekildedir.

K-1: *Sorun yaşamıyorum.*

K-2: *İlk defa gittiğim bir yer ise terlik bulma konusunda zorluk çekiyorum beyaz baston kullandığım için bastonumu nereye koyacağım konusunda zorluk yaşıyorum, bunun dışında zorluk yaşamıyorum.*

K-3: *Hayır herhangi bir sorun yaşamıyorum.*

K-4: *Kalabalık olduğu zaman sorun yaşıyorum çeşmenin dolu mu boş mu olduğunu anlayamıyorum.*

K-5: *Bence bu benim için büyük bir sorun abdest alma yerinin temiz veya pis olduğuna emin olamıyorum.*

K-6: *Herhangi bir sorun yaşamıyorum*

K-7: *Evet zorluk yaşıyorum dışarıdayken abdest alma yerini bulmakta zorluk çekiyorum.*

K-8: *Hayır herhangi bir sorun yaşamıyorum.*

K-9: *Hayır herhangi bir sorun yaşamıyorum.*

K-10: *Hayır herhangi bir zorluk yaşamıyorum*

Katılımcıların yarısından fazlasının abdest alma konusunda sorun yaşadığı görülmektedir. Katılımcılardan 1 kişi terlik bulma ve beyaz bastonunu nereye koyacağı konusunda zorluk yaşadığını, 1 kişi şadırvanın dolu veya boş olduğunu anlayamadığını ifade etmiştir. 1 kişi ise hijyen hassasiyeti bulunduğu ortamın temiz olup olmadığı konusunda tereddüt yaşadığı için abdest alırken zorlandığını belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise herhangi bir sorun yaşamadığını dile getirmiştir.

Camiye Ulaşımında Yaşanan Sorunlar

Katılımcıların camiye ulaşım konusundaki soruya verdiği ifadeler aşağıdaki şekildedir.

K-1: *Yol üzerindeki ve kaldırımdaki hatalı park edilmiş araçlar, çöp konteynerleri, kaldırımların düzensizliği beni zor duruma düşürüyor. Cami içerisinde saf bulmakta yaşadığım sıkıntılar, cami etrafındaki sokak hayvanlarının pislikleri, caminin merdivenlerindeki buzların temizlenmemesi, eriyen kar sularının üzerime sıçraması beni zorlayan hususlardır.*

K-2: *Mekan olarak bilmediğim bir yerdeki camiye gitmiyorum çünkü bazı camiler zeminle eşit bazıları yüksek, düzenleri farklı farklı. Bu nedenle kendimi güvende hissetmiyorum ve namazı kazaya bırakıyorum. Bildiğim camilerde ise herhangi bir sorun yaşamıyorum. Park halindeki araçları, kaldırımdaki ağaçları ve dubaları sorun olarak görmüyorum.*

K-3: *Camiye ulaşımında herhangi bir sorun yaşamıyorum.*

K-4: *Cami önündeki satıcılar, caminin bahçesindeki namaz kılmak için oturanlara çarpabiliyorum, kışın camilerdeki merdivenlerin yüksekliği ve buzlu olması beni endişelendiriyor.*

K-5: *Caminin önüne park edilmiş araçlar benim için büyük bir sorun teşkil ediyor, ana caddeden geçerken çok zorlanıyorum.*

K-6: *Kısmen gördüğüm için her hangi bir sorun yaşamıyorum.*

K-7: *Yol kenarındaki ağaçlar, tabelalar, park edilen araçlar güçlük çekmem neden oluyor. Ayrıca sokak hayvanlarını görmediğim için üstüne gitmekten ve bana saldırmasından korkuyorum.*

K-8: *Belediyenin çevre düzenleme konusunda yetersiz olduğunu düşünüyorum, vatandaşlarında iyi niyetli olarak yönlendirme yaparken hatalı davrandığını düşünüyorum.*

K-9: *Trafik konusunda sorun yaşıyorum, karşıdan karşıya geçerken ciddi zorluk yaşıyorum, ayakkabımı koyduğum yeri bulmakta zorluk çekiyorum, kar ve yağmurda sıkıntı yaşıyorum.*

K-10: *Yol kenarındaki park halinde araçlar, kaldırımında bulunan ağacalar, çöp konteynerleri beni zorluyor.*

Görme engelliler camiye ulaşım konusunda birçok sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Başta düzensiz park edilmiş araçlar olmak üzere ağaçlar, seyyar satıcılar, çöp konteynerleri, tabelalar, Telekom kutuları, direkler konusunda zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kaldırımların bir kısmında görme engelli bireyler için yapılmış sarı şeritler bulunmasına rağmen araçların ve tabelaların şeritlere çok yakın konumda bulunmasından dolayı sorunlarının tam olarak çözülmediğini dile getirmişlerdir. Görme engelliler sokaklarda bulunan birçok başıboş hayvanın saldırısına uğramaktan korktuklarını söylemişlerdir.

Görme engellilerin camiye ulaşımında yaşadığı bir başka sorun ise trafiktir. Karşıdan karşıya geçerken çarpılma, yaya geçidini kullandıkları halde kendilerini güvende hissetmeme gibi problemler yaşamaktadırlar. Zorlu hava koşulları da görme engelliler için camiye ulaşımında güçlük teşkil etmektedir. Kar, yağmur suyu birikintileri, buzlanma gibi hava ve yer koşulları görme engelli kişilere sorun oluşturmaktadır.

Görme Engellilerin Camiye Ulaşım Konusundaki Çözüm Önerileri

K-1: *Önerilerim görme engelliler için yapılan sarı şeritlerin camilerde de olması ulaşımımızı kolaylaştırır.*

K-2: *Yok, sarı şeritlerin de faydalı olacağını düşünmüyorum.*

K-3: *Ben böyle bir sorun yaşamıyorum zorlananlar için sarı şerit uygulaması çözüm olabilir.*

K-4: *Din görevlilerinin bu konuda hassas davranıp insanları uyarması ve yardımcı olmaları konusunda telkinde bulunmalarının faydalı olacağını düşünüyorum.*

K-5: *Bu problemlerin aşılabileceğini düşünmüyorum çünkü insanların bu konuda bilinçli olmadığını düşünüyorum. Belediye sarı şeritler yapmış ancak dibine ağaç dikilmiş direkt olmasa da kolunu veya kafanı çarpman işten bile değil.*

K-6: *Bu duruma bir çözüm önerim yok.*

K-7: *Görme engelliler için sarı şerit yapılırsa ulaşımı kolaylaştıracağını düşünüyorum.*

K-8: *Önerim yok.*

K-9: *Herhangi bir çözüm önerim yok.*

K-10: *İnsanların araçlarını park ederken daha duyarlı davranmaları, belediyelerin çevre ve kaldırım düzenlemelerinin engellilerin kullanımına daha uygun şekilde tasarlamalarını temenni ediyorum mesela kaldırımların basamak şeklinde değil rampalı bir şekilde tasarlanması bence daha uygun olur.*

Katılımcılardan 3 kişi sarı şerit uygulamasının camilerde de yapılmasının faydalı olacağı görüşündedir. K-4 din görevlilerinin bu konuda daha hassas olması ve cami cemaatini bu konuda bilinçlendirmesi gerektiğini çözüm önerisi olarak sunmuştur. Katılımcılardan 1 kişi ise bu uygulamalarla sorunların çözülemeyeceğini, çözüm önerisi olarak ise toplumun bu konularda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiği düşüncesindedir. 4 katılımcı ise herhangi bir çözüm önerisi belirtmemiştir.

Görme Engelliler Sure ve Duaları Hangi Yolla Öğrenmektedir?

K-1: *-Braille alfabesi bilmediğim için hocayla karşılıklı okuyup dinleme ve bilgisayardan ses kaydı dinleyerek öğrendim.*

K-2: *Braille alfabesi ile öğrendim.*

K-3: *Önceden görme oranım daha iyi olduğu için kendim okuyarak öğrendim.*

K-4: *kısmen görmem olduğu için o kendim okuyarak öğrendim.*

K-5: *Önceden görmem daha iyi olduğu için o dönemde okuyarak öğrendim. Şu an ise bilgisayardaki jaws programı yardımı ile dinliyorum.*

K-6: *Az da olsa gördüğüm için ve Kur'an kursunda eğitim alarak öğrendim.*

K-7: *Kur'an okumayı bilmiyorum. Namazda okunan dua ve sureleri kayıt cihazından dinleyerek öğrendim.*

K-8: *Din görevlisinden dinleyerek öğrendim. Teknoloji ile tanıştıktan sonra da cd ve internet üzerinden ezberlerimi çoğalttım.*

K-9: *Kur'an okumayı bilmiyorum, camilerdeki din görevlilerinden dinleyerek, yaz kurslarına katılarak öğrendim.*

K-10: *Çocukluk yaşlarımda görebildiğim için okuyarak öğrendim. Görmemi kaybettikten sonra Braille alfabesini öğrendim ve bu şekilde okumaya devam ediyorum.*

Katılımcılardan 5 kişi çocukluk yaşlarında az da olsa görebildikleri için sure ve duaları kendileri okuyarak öğrenmiştir. Katılımcılardan 2 kişi Braille alfabesi kullanarak Kur'an okumayı öğrenmiştir. Katılımcıların çoğu şu anda sure dinlemek ve Kur'an okumak için bilgisayar veya ses kayıt cihazı kullanmaktadır. Bu durum teknolojik imkânların görme engelliler için kurtarıcı bir vazife işlevi gördüğüne işaret etmektedir. Katılımcılardan 2 kişi Kur'an okumayı bilmediğini ve sureleri ses kayıt cihazlarından dinleyerek öğrendiğini dile getirmiştir.

Namazda Okunan Dua ve Sureleri Ezberlerken Zorluk Yaşamakta mıdır?

Katılımcılar, namazda okunan sure ve duaları anlamakta zorluk yaşayıp yaşamadıkları hakkında şu ifadelerde bulunmuşlardır.

K-1: *-Hayır yaşamıyorum fakat farklı bir dil olduğu için önceden kısmen zorluk yaşadım bu problemi de Arapça kursuna giderek en aza indirdim.*

K-2: *Hayır engelimden dolayı herhangi bir sıkıntı yaşamadım her bireyin yaşadığı farklı bir dili telaffuz etme sıkıntısını yaşadım.*

K-3: *-Hayır önceleri görmem daha iyi olduğu için herhangi bir sıkıntı yaşamadım.*

K-4: *Hayır bir zorluk çekmedim.*

K-5: *zorluk çekmiyorum.*

K-6: *İki dil arasındaki yapısal farklılıktan dolayı her insanın çektiği zorluğu çektim.*

K-7: *Dua ve sureleri telaffuzunda zorluk yaşıyorum.*

K-8: *Evet zorluk çektim.*

K-9: *Evet telaffuzundaki zorluklardan dolayı çok ciddi sorun yaşıyorum.*

K-10: *Hayır herhangi bir sorun yaşamadım.*

Katılımcılardan 7 kişi engelinden dolayı bir zorluk yaşamadığını belirtmiş, üç kişi Arapça ve Türkçe arasındaki dil yapısından ve telaffuz farkından dolayı güçlük çektiğini ifade etmiştir.

İbadetler Konusunda Yaşanan Sorunlarınız İbadet Azminizi Etkiliyor Mu?

Katılımcılara ibadetler konusunda yaşadıkların sorunların ibadet tutumlarını etkileyip etkilemediği sorulmuş ve katılımcılardan şu cevaplar alınmıştır.

K-1: *Karşılaştığım sorunlar ibadet azmimi kısmen de olsa etkiliyor, camiye daha rahat ulaşabilsem yaptığım ibadetten daha çok zevk alacağımı düşünüyorum.*

K-2: *Hayır tam olarak etkilediği söylenemez ancak yerine getiremediğim zaman üzüliyorum.*

K-3: *Etkilemiyor çünkü normal hayatta da zaten zorluklar yaşıyoruz herhangi bir muafiyet beklentisine girmeden ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum.*

K-4: *Hayır azmimi etkilemiyor zaten normal hayatta da zorluklarla karşılaşıyoruz camide birilerine çarptığım zaman veya eline ayağına bastığım zaman bir burukluk yaşıyorum ancak bu azmimi etkilemiyor.*

K-5: *Hayır etkilemiyor çünkü zorluk derecesi arttıkça mükafatının artacağına inanıyorum.*

K-6: *Yaşadığım zorluklar azmimde bir kırılma yaşatmıyor.*

K-7: *Hayır etkilemiyor.*

K-8: *Camiye giderken insanların davranışları engelimizi hatırlatıyor bu durum bende ciddi bir üzüntüye sebep oluyor fakat ahiret inancım ve zorluk derecesi arttıkça mükafatının büyük olacağını bildiğim için azimimde herhangi bir değişiklik olmuyor.*

K-9: *Azmimde bir kırılma olmuyor çünkü biz bu zorlukları günlük hayatta da zaten yaşıyoruz.*

K-10: *Hayır azmimde bir kırılma olmuyor aksine engelimin üstüne giderek kendimi motive ediyorum. Cami cemaatinin beni takdir etmesi azmimi ve şevkimi daha da artırıyor.*

Katılımcıların tamamı yaşadığı zorlukların ibadetlere yaklaşımlarını ve ibadet etme azimlerini etkilemediğini belirtmiştir. Fakat 1 kişi eğer camiye daha rahat ulaşabilirse ibadetinden daha çok zevk ve feyz alacağını dile getirmiştir. Katılımcılardan 1 kişi ise ibadet azminde herhangi bir kırılma olmadığını aksine engelinin üstüne giderek kendini motive ettiğini ve insanların tebriğini alarak azmini arttırdığını söylemiştir.

Cami Cemaatinin Görme Engellilere Karşı Tepkisel Tutumları

Katılımcıların ibadet maksadıyla gittikleri cami ve mescitlerde cami cemaatinde gördükleri tepkisel tutumlar aşağıya çıkarılmıştır.

K-1: *-Genellikle olumlu bakıyorlar engelli olduğumuz halde camiye geldiğimiz için bizi takdir ve tebrik ediyorlar.*

K-2: *Olumlu bakıyorlar ve takdir görüyoruz.*

K-3: *Olumlu dönütler alıyorum daha da motive oluyorum.*

K-4: *Olumlu görüşler alıyorum cami cemaati kendilerinin herhangi bir sorunu olmadığı halde bazen cemaate katılma konusunda bahaneler ürettiklerini söyleyip beni tebrik ediyorlar.*

K-5: *Olumlu tepkiler alıyorum.*

K-6: *Olumlu tepkiler alıyorum.*

K-7: *Herhangi bir tepki almadım.*

K-8: *İnsanların beğeni ve takdirini gördüm.*

K-9: *Olumlu veya olumsuz her hangi bir tepki almadım.*

K-10: *Genelde olumlu tepki aldım.*

Katılımcılar cami ve mescitlerdeki cemaatin çoğunluğunda olumlu tepkiler aldığını belirtmiştir. Katılımcılardan 1 kişi aldığı olumlu tepkiler karşısında ibadetlerdeki azminin arttığını dile getirmiştir. 2 kişi ise herhangi bir tepki almadığını dile getirmiştir. Dolayısıyla cami cemaatinin engelli kişilere karşı daha olumlu tavır ve tutumlar sergilediği anlaşılmıştır.

Görme Engelliler Bazı İbadetlerden Muaf Olduğunu Düşünüyor Mu?

Çalışma esnasında yapılan görüşmelerde görme engelli kişilerin ibadetlerin yerine getirilmesinde muafiyet konusu açılmış ve bu konuda düşünceleri alınmıştır.

K-1: *-Hayır düşünmüyorum.*

K-2: *Hayır düşünmüyorum fakat Cuma namazına gidemediğim zaman sorumlu olduğumu düşünmüyorum.*

K-3: *Genel olarak muaf olduğumu düşünmüyorum bedenimin izin verdiği tüm ibadetleri yapmaya çalışıyorum.*

K-4: *Muaf olduğumu düşünmüyorum engelimin arkasına sığınarak ibadetlerden kaçmıyorum.*

K-5: *Dinimiz her konuda kolaylık sağladığı için herhangi bir muafiyetimizin olduğunu düşünmüyorum.*

K-6: *Hayır herhangi bir muafiyet olduğunu düşünmüyorum.*

K-7: *Vakit namazlarında olmasa da yanıma birisini bulamadığımda ve hava şartlarının kötü olduğu durumlarda Cuma namazlarından muaf olduğumu düşünüyorum.*

K-8: *Hayır muaf olduğumu düşünmüyorum.*

K-9: *Evet cihat, vatani savunma, askerlik gibi konular dışında muaf olduğumu düşünmüyorum*

K-10: *Hayır nasıl ki sosyal hayatta her türlü faaliyeti yapıyorsak ibadetlerimizi de yapabiliriz. Görmek ibadet etmeye engel değildir.*

Katılımcıların çoğu ibadetler konusunda herhangi bir muafiyete tâbi olmadıklarını düşünmektedir. 2 kişi ise bazı konularda zorlandığı için muaf olduğunu düşünmektedir. 1 kişi engellilerin nasıl ki sosyal hayatta aktifse ibadetlerde de aynı şekilde aktif olmaları gerektiğini belirtmiştir. Katılımcılardan 1 kişi ise yaşadığı zorluklar karşısında mükafatının da artacağını düşündüğü için ibadetlerden muaf olmadığını düşünmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada katılımcılardan elde edilen bulgulara göre görme engelli kişilerin ibadet konusundaki sorunları iki başlık altında toplanabilir: Camiye ibadete giderken yön bulma konusundaki sorunlar ve caminin bulunduğu fiziksel yapıyla ilgili sorunlar.

Yön bulma konusunda görme engelli çalışanlar cami girişini bulamadıklarını, cami içerisinde saf çizgilerinin belirgin olmadığını, camide yönlendirici levha ve işaretin hiç bulunmadığını yahut yetersiz olduğunu, bazı mescitlerin bodrum veya izbe yerlerde olduğu için ibadetgâhi bulamadıklarını belirtmişlerdir. Dile getirilen bu konular normal insanlara göre sorun olmayabilir ancak görme engelli bireylerin ibadet mekânlarındaki en önemli problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görme engelli vatandaşlar camilerin bulunduğu fiziksel yapıyla ilgili olarak camiye girdiklerinde ve camiden çıktıklarında merdiven ve basamaklarda sorun yaşadıklarını, bazen insanlara çarptıklarını, cami içinde engellilere ayrı bir yer tahsis edilmediği sorununu gündeme getirmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu ibadetlerde yön bulma konusunda sorun yaşadığını belirtmiş fakat engelli kişiler telefon gibi teknolojik cihazları kibleyi bulmada kullandığı görülmüştür. Bu durum diğer görme engelli vatandaşlara örneklik teşkil etmesi açısından önemlidir.

Abdest alma konusunda da sorun yaşadıklarını, hatta bazıları hijyen konusundaki hassasiyetinden dolayı ibadethanelere gidemediklerini belirtmiştir.

Görme engelliler ibadethaneye ulaşım esnasında fiziksel engelle karşılaşmaktadır. Düzensiz park edilmiş araçlar olmak üzere ağaçlar, seyyar satıcılar, çöp konteynerleri, tabelalar, Telekom kutuları, elektrik direkleri ibadethaneye ulaşımında karşılaşılan fiziksel bariyerlerdir. Kaldırımların bir kısmında görme engelli bireyler için yapılmış sarı şeritler bulunmasına rağmen araçların ve tabelaların şeritlere çok yakın konumda bulunmasından dolayı görme engelliler yine de sorunlarının tam olarak çözülmediğini dile getirmişlerdir. Bu ulaşım engellerinin ortadan kaldırılması öncelikle yerel yönetim organları, kamu kurumları ve vatandaşların katılımı ile mümkün olacaktır.

Görme engellilerin sokaklarda bulunan başıboş hayvanlardan gelebilecek saldırıya uğrama korkuları bulunmaktadır. Bu korku görme engelli kişilerin karşıdan karşıya geçerken çarpılma, yaya geçidini kullandıkları halde kendilerini güvende hissetmeme gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan elverişsiz hava koşulları da görme engelliler için camiye ulaşımında güçlük oluşturmaktadır. Kar, yağmur birikintileri, buzlanma, karın erimesiyle oluşan kaygan zemin ibadethaneye ulaşımında ortaya çıkan sorunlar arasındadır.

Katılımcılardan bazıları sure ve duaları çocukluk yaşlarında az da olsa görebildikleri için kitaptan kendileri öğrenmiştir. Bazı katılımcılar sure ve duaları Braille Alfabesi kullanarak öğrenmiştir. Katılımcıların çoğu şu anda sure dinlemek ve kuran okumak için bilgisayar veya ses kayıt cihazı kullanmaktadır. Görme engelliler için geliştirilen teknolojik cihazlar ve yazılımlar engellilere olumlu yönde bir katkı yaptığı görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu görme engelinden dolayı bir zorluk yaşamayıp Arapça ve Türkçe arasındaki yapısal ve telaffuz farkından dolayı zorluk yaşadığını belirtmektedir. Katılımcıların tamamı yaşadığı zorlukların ibadetlere yaklaşım ve ibadet azmi konusunda kendilerini etkilemediğini belirtmiştir. Fakat 1 kişi camiye daha rahat ulaşabilmesi halinde ibadetinden daha çok feyz alacağını dile getirmiştir. Katılımcılardan 1 kişi ise ibadet azminde herhangi bir kırılma olmadığını aksine engelinin üstüne giderek kendini motive ettiğini ve insanların tebriğini alarak azmini artırdığını söylemiştir. Görüldüğü üzere görme engelli katılımcılar cami ve mescitlerde cemaatten olumlu tepkiler almaktadır. Bir kişi aldığı olumlu tepkiler karşısında ibadetlerdeki azminin arttığını dile getirmiştir.

Çalışmamızdan hareketle görme engelli vatandaşlar konusunda şu önerilerde bulunulabilir. Katılımcılar sarı şerit uygulamasının camilerde de yapılmasının faydalı olacağı görüşündedir. Din görevlilerinin bu konuda daha hassas olması ve cami cemaatinin bilinçlendirilmesi gerektiği çözüm önerisi olarak sunulabilir. Katılımcılardan bazıları şu anki uygulamalarla sorunların çözülemeyeceğini çözüm önerisi olarak ise toplumun bu konularda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Arslan ve diğer arkadaşlarının yaptığı çalışmayla bu araştırmanın sonuçları benzerlik göstermektedir. Engelli bireylerin toplumsal hayatla olan bağlarının güçlendirilmesi ve toplumsal hayata entegre olabilmeleri için

ulaşılabilirlik sorununa çözüm getirilmesi, rehabilitasyon merkezlerinin sayısının artırılması, eğitim faaliyetlerinin ve sosyal aktivitelerin sürdürülebilir kılınması gerektiği bu araştırmadan elde edilen sonuçlara bakılarak önerilebilir (Arslan vd. 2014). Devlet birimleri kadar engelli ailelerine ve bilhassa diğer insanlara görev ve sorumluluk düşmektedir. Bu nedenle engelli bireylerin toplumsal görünürlükleri artırılmalıdır. Her şeyden önce engellilik konusunda toplumsal bilinç geliştirilmeli engelli birey ve ailelerine sosyal, ekonomik, psikolojik destek verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Y., şahin, H. M., Gülnar U. & şahbudak, M. (2014). Görme Engellilerin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorluklar (Batman Merkez Örneği). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 1-14.
- Bucuka, Y. (2019). Engelliler, Din ve Sosyal Dışlanma, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, <http://busbed.bingol.edu.tr>, 9(18).
- Akkır, Ramazan (2012). Görme Yetersizliği Olan Bireylerin Sorunları, Beklentileri ve Din Anlayışları: İstanbul Örneği. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(2), 403-425.
- Ağzitemiz, F., Kasap E. Z. & Yalçınkaya Alkar, Ö. (2021). Görme engelli bireylerde algılanan sosyal destek ve psikolojik iyi oluş üzerine nitel bir çalışma. *Nesne*, 9(20), 274-289. DOI: 10.7816/nesne-09-20-04
- Efe, A. (2006) “Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları, Toplumdan Beklentileri ve Din (Isparta Spastik Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Örneği)”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/16, 169-198.
- Eken, İ. (2020). Görme Engelli Kullanıcıların Mobil Erişebilirliği: Kullanılabilirlik Yaklaşımı ile Sosyal Medya Uygulamalarının Analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 375-391.
- Engelli ve Yaşlı İstatistik bülteni (2022). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yıllık istatistik bülteni, https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf
- Engelliler Hakkında Kanunu (2005). Resmî Gazete Tarihi: 7/7/2005 <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.5378.Pdf>
- Engellilerin Haklarına İlişkin Milletlerarası Sözleşme <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>.
- Durna G. & Coşkun A. (2020). Görme Engelli Bireylerde Dini Sosyalleşme Araçları, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 29, 143-164.
- Kanyılmaz P. E. (2020). Engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara yönelik nitel bir araştırma: Çanakkale Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (39), 869-897.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (02.07.2023). “engelli” <https://sozluk.gov.tr/>
- şahin, A., Aydın, G., Sevim, O. & Çiğdem, S. (2011). Görme engelli Türkçe öğretmenlerinin eğitim öğretim ortamındaki durumlarına yönelik düşünceleri. *Education Sciences*, 6 (1), 515-525.
- Ünal, V. (2018). Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(3), 1457-1482.
- Yıldırım A. & şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9. Baskı, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.